

INFORMACIJA O POVEĆANOM RIZIKU OD POJAVE NAROČITO OPASNE ZARAZNE BOLESTI AFRIČKE KUGE SVINJA U CRNOJ GORI

Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitne poslove u cilju pravovremenog informisanja o opasnosti od pojave bolesti afričke kuge svinja na teritoriji Crne Gore, koja spada u grupu naročito opasnih zaraznih bolesti životinja, pripremila je Informaciju i predlog mjera za prevenciju i suzbijanje u slučaju eventualnog izbijanja bolesti.

1. Afrička kuga svinja – opšti podaci

Afrička kuga svinja (AKS) je zarazna bolest domaćih i divljih svinja. Bolest nije opasna za ljude i druge životinje.

Bolest se ne liječi niti postoji vakcina protiv ove bolesti!

Uzrokuje je dvolančani DNK virus koji pripada porodici *Asfarviridae*. Glavni rezervoari virusa su divlje svinje, takođe i glavni izvor zaraze za domaće svinje. Osim kontakta domaćih svinja sa zaraženim divljim svinjama, bolest se širi na najrazličitije načine, a to su: kontakt zaraženih i zdravih svinja, ishrana svinja kuhinjskim otpadom (pomijama/splačinama) u kojima ima kontaminiranih ostataka hrane, kontaminirana hrana i voda, inficirani krpelji, odjeća i obuća, kontaminirani predmeti i oprema, prevozna sredstva, stajnjak, leševi uginulih i zaklanih životinja, glodari i insekti. Krpelji predstavljaju rezervoar bolesti.

Virus afričke kuge svinja je veoma otporan u spoljašnjoj sredini, naročito u prisustvu organske materije (krv, feces, tkiva, prostirka), a naročito dugo ostaje infektivan u neprerađenom mesu, smrznutom, sušenom i usoljenom mesu. Otporan je na niske temperature (zamrzavanjem se virus ne uništava) dok ga visoke temperature uništavaju, npr. u mesu se uništava zagrijavanjem na temperaturi od 70°C u trajanju od pola sata. Mortalitet (smrtnost) dostiže i 100%.

Bolest ima veliki negativan socio-ekonomski uticaj zbog posrednih i neposrednih gubitaka u proizvodnji: uginuća svinja, usmrćivanje svinja, zabrana ponovnog držanja svinja u određenom periodu, kao i zbog trgovinskih ograničenja u pogođenim područjima: zabrana premještanja i prometa svinja unutar i izvan zaraženog područja, zabrana i ograničenje prometa proizvoda životinjskog porijekla, itd.

2. Afrička kuga svinja – situacija u svijetu

Prvi slučajevi bolesti zabilježeni su u podsaharskoj Africi (Kenija, 1909). Prvi put pojavila u Evropi 1957. godine u Španiji, Portugaliji i Sardiniji, a zatim sporadično u Francuskoj, Andori, Belgiji, Holandiji, Malti i Italiji. Od 1995. do 2007 godine bolest se osim Sardinije nije pojavljivala u Evropi. Na italijanskom ostrvu Sardinija ova bolest se smatra enzootskom bolešću i svake godine se registruju novi slučajevi. U 2007. godini je prvi put potvrđena u Gruziji (odakle je prenijeta brodom sa kontaminiranim proizvodima od mesa, kojima su kasnije hranjene svinje) i od tada se bolest širi, prvo u okolne zakavkaske zemlje i Rusiju (2007). Trenutno je u Evropi afrička kuga svinja zabilježena u Litvaniji, Letoniji, Poljskoj, Rusiji, Ukrajini, Slovačkoj, Rumuniji, Mađarskoj, Belgiji i Bugarskoj, Srbiji (jul 2019), na azijskom kontinentu (Kina, Vijetnam, Kambodža, Laos) i Africi. Afrička kuga svinja predstavlja prijetnju sektoru svinjarstva i populaciji divljih i domaćih svinja na globalnom nivou.

U državama sa intenzivnom svinjarskom proizvodnjom, gdje dominiraju velike farme (Estonija, Letonija, Poljska, Mađarska) afrička kuga svinja se uglavnom javlja kod divljih svinja, dok se u državama gdje se svinje uglavnom drže u seoskim domaćinstvima - dvorištima (Rumunija, Moldavija, Bugarska, Ukrajina) bolest se češće javlja kod domaćih nego kod divljih svinja.

Afrička kuga svinja nikada nije zabilježena u Crnoj Gori.

3. Preduzete mjere u Crnoj Gori nakon pojave bolesti u regionu

Uzimajući u obzir širenje ove bolesti evropskim kontinentom, pojavu bolesti u Mađarskoj, Rumuniji, Bugarskoj, a naročito u Srbiji, način prenošenja i širenja, nepostojanje vacine, kao ni efikasne terapije protiv ove bolesti, procjena je da postoji visok rizik od pojave bolesti i na teritoriji Crne Gore u narednom periodu.

Kao glavni rizici za eventualni unos virusa prepoznati su: veliki broj malih gazdinstava sa svinjama sa niskim nivoom biosigurnosnih mjera, veliki broj turista u Crnoj Gori, nedovoljan nivo biosigurnosnih mjera na većim farmama, a nakon pojave bolesti u R.Srbiji, i blizina zaraženog područja.

U cilju smanjenja rizika i spriječavanja pojave ove bolesti na teritoriju Crne Gore, tokom 2018 i do sada, kontinuirano, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja, preduzima niz mjera u cilju smanjenja rizika i spriječavanja pojave ove bolesti na teritoriju Crne Gore:

- donijeta je Naredba o zabrani uvoza i tranzita pošiljki domaćih i divljih svinja, mesa i proizvoda od svinja radi sprečavanja unošenja opasne zarazne bolesti afričke kuge svinja ("Službeni list CG", br. 14/2018 od 5.3.2018. godine), čije je važenje prestalo donošenjem nove Naredbe o zabrani uvoza i tranzita pošiljki živih domaćih i divljih svinja, mesa i proizvoda od svinja radi sprečavanja unošenja opasne zarazne bolesti afričke kuge svinja ("Službenom listu CG", br. 70/2018 od 31.10.2018. godine), koja je na snazi;
- na graničnim inspeksijskim mjestima na kojima je prisutna veterinarska inspekcija vrši se pojačan nadzor nad prometom pošiljki živih svinja i proizvoda porijeklom od svinja koje ulaze u Crnu Goru;
- prije izdavanja rješenja o nepostojanju veterinarskih sanitarnih smetnji za uvoz svinja i proizvoda od mesa svinja, Uprava vrši provjeru epizootiološke situacije u zemlji porijekla pošiljke, a slučaju pojave bolesti u novim državama odnosno područjima, sva izdata rješenja kojima se bolest može prenijeti su opozvana, o čemu su odmah obavješteni uvoznici, granični veterinarski inspektori i nadležni organ zemlje porijekla;
- u saradnji sa Lovačkim savezom i Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja, održan veći broj radionica za lovce u cilju upoznavanja sa osnovnim karakteristikama ove bolesti posebno kod divljih svinja, njihovim obavezama kao korisnika crnogorskih lovišta kao i mjerama koje je Uprava preduzela u cilju prevencije pojave ove bolesti u Crnoj Gori;
- održane radionice za veterinare – detaljnije upoznavanje sa kliničkom slikom, načinima širenja bolesti, uzorkovanju i postupanju u slučaju sumnje, odnosno pojave bolesti, dostavljanje uzoraka i mjerama kontrole koje mora preduzeti veterinarsko osoblje kako oni ne bi doprinijeli širenju virusa na druga gazdinstva);
- održane radionice za držaoce svinja koji uzgajaju veći broj svinja (10 i više krmača) – upoznavanje sa obaveznom primjenom biosigurnosnih mjera na farmi kao i prijavom svakog promjenjenog zdravstvenog stanja svinja;
- održani sastanci sa uvoznicima svinja, mesa i proizvoda od mesa svinja radi upoznavanja sa mjerama ograničenja odnosno zabrane uvoza iz država odnosno regiona u kojima je bolest potvrđena;
- izrađen i distribuiran informativni materijal:
 - za lovce: u saradnji sa Lovačkim savezom Crne Gore svim lovcima distribuiran letak: *AFRIČKA KUGA SVINJA Obaveze korisnika lovišta i lovaca u prevenciji i suzbijanju afričke kuge svinja;*

- letak za informisanje javnosti koji je istaknut i na svim graničnim prelazima radi informisanja putnika koji ulaze u Crnu Goru o obaveznoj prijavi i odlaganju svinjskog mesa i proizvoda od mesa, na samom graničnom prelazu (višejezično);
- letak za informisanje držaoca svinja: *Uputstvo za držaoce svinja Afrička kuga svinja - Biosigurnosne mjere na gazdinstvima na kojima se uzgajaju svinje* sa kratkim informacijama o bolesti i biosigurnosnim mjerama koje držaoci moraju preduzeti, koji veterinarske ambulante distribuiraju svim držaocima svinja;
- svim veterinarima distribuiran Priručnik: *Afrička kuga svinja - Detekcija i dijagnostika*, koji je izrađen od strane FAO, u okviru regionalnog FAO projekta "Pripremljenost zemalja regiona za afričku kugu svinja", u okviru kojeg učestvuje i Crna Gora;
- video uputstvo (film) Afrička kuga svinja – kako ostati jedan korak ispred, koje je pripremila EFSA (Evropska agencija za bezbjednost hrane) sa ključnim informacijama o afričkoj kugi svinja, preveden na crnogorski jezik, postavljeno na internet stranici Uprave za bezbjednost hrane;
- nakon pojave bolesti u Republici Srbiji, upućena urgencija Upravi carina za pojačani nadzor i kontrolu putnika koji ulaze u Crnu Goru, ličnih pošiljki putnika i oduzimanje i odlaganje hrane koja sadrži meso ili proizvode od mesa svinja i Upravi policije radi potrebe spovođenja pojačane kontrole u unutarnjem prometu i prilikom ulaska u Crnu Goru, a posebno u cilju spriječavanja mogućeg ilegalnog unosa ili prometa mesa ili proizvoda od mesa svinja;
- upućena urgencija svim opštinama za obezbjeđivanje mjesta i opreme za neškodljivo uklanjanje leševa svinja i proizvoda dobijenih od svinja u cilju sprečavanja pojave, a u slučaju pojave suzbijanja i širenja bolesti afričke kuge svinja na teritoriji Crne Gore, a pograničnim opštinama dodatno je data obaveza obezbjeđivanja posebnih kontejnera za odlaganje oduzetih ličnih pošiljki putnika na graničnim prelazima;
- veterinarskom ambulantom su naložene pojačane mjere kontrole zdravstvenog stanja svinja, kao i informisanje vlasnika životinja da čim primjete simptome o tome obavijeste nadležne veterinarske ambulante ili veterinarske inspektore, dok su veterinarske službe Crne Gore u stanju pojačane pripravnosti zbog povećanog rizika od unošenja ove zarazne bolesti;
- formiran Stručni tim za praćenje i kontrolu Afričke kuge svinja;
- Programom obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja za 2019. godinu obezbjeđena sredstva za monitoring na prisustvo virusa u populaciji divljih i svinja, u saradnji sa Lovačkim savezom odnosno lovačkim organizacijama koji dostavljaju uzorke od ulovljenih divljih svinja, kao i za pasivni nadzor populacije domaćih svinja – do sada svi rezultati negativni na prisustvo virusa afričke kuge svinja.

Pravilnikom o mjerama za otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje afričke kuge svinja ("Sl. list CG", br. 57/17), u koji je prenesen EU propis za kontrolu i dijagnostiku ove bolesti, propisane su vrlo striktno mjere koje se primjenjuju u slučaju izbijanja bolesti: usmrćivanje svih svinja na gazdinstvu, po potrebi, nakon epizootičkog ispitivanja i procjene, usmrćivanje svinja na kontaktnim gazdinstvima, određivanje zaražene i ugrožene zone, zabrana kretanja životinja i proizvoda životinjskog porijekla van ovih područja, dezinfekcija, dezinsekcija, kontrola kretanja ljudi i vozila i druge mjere.

Specijalistička veterinarska laboratorija je obučena i raspolaže opremom neophodnom za dijagnostiku ove bolesti – serološka i molekularna dijagnostika (PCR). Međutim, moraju se dodatno ojačati kapaciteti za dijagnostiku – odnosno izvršiti dodatna nabavka potrebnih reagensa i dijagnostikuma, obzirom da se očekuje povećano broj uzoraka koji će se dostavljati na laboratorijsko ispitivanje.

Crna Gora aktivno učestvuje u radu GF-TADs-a za afričku kugu svinja (Globalni okvir za prekogranične bolesti životinja, zajednička ekspertska radna grupa osnovana od strane OIE,

FAO i EK). Ova ekspertska grupa priprema i daje preporuke i mjere za prevenciju i kontrolu, odnosno suzbijanje ove bolesti kod domaćih i divljih svinja. U Sofiji će se održati ministarski sastanak zemalja regiona u okviru redovnog GF-TADs sastanka, u periodu od 10-11. septembra 2019. godine, na kojem će učestvovati i predstavnici Crne Gore. Sastankom će predsjedavati komesar EK iz direktorata za zdravlje i bezbjednost hrane.

4. Dalje aktivnosti i finansijski okvir

Prema podacima iz elektronske baze podataka o gazdinstvima i životinjama Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove u Crnoj Gori je registrovano ukupno 12.520 gazdinstava na kojima se drže svinje. Od tog broja 419 su gazdinstava koja drže svinje za tov i dalju reprodukciju, a na 12.101 gazdinstvu se svinje drže za sopstvene potrebe (sezonsko držanje).

Obzirom na karakteristike virusa, načine širenja, brzinu širenja, nepostojanje efikasne terapije i prevencije (vaccine), a uvažavajući naučne i stručne procjene međunarodnih i organizacija (OIE, FAO) i Evropske unije (EFSA, EK), u ovom momentu procjena je da postoji visok rizik od pojave bolesti na teritoriji Crne Gore (kod domaćih svinja, a vjerovatno i kod divljih svinja), s tim da nije moguće tačno predvidjeti vrijeme pojave.

Jedina efikasna mjera za sprječavanje unošenja virusa ove bolesti je visok nivo biosigurnosnih mjera na farmama, klanicama i u lovištima kao i kontrola prometa – prekogranična i unutrašnja.

1. Dalje aktivnosti u periodu prije izbijanja bolesti:

- ✓ kontinuirano će se raditi na podizanju nivoa obavještenosti prvenstveno držaoca svinja i lovaca o obavezi sprovođenja striktnih biosigurnosnih mjera kao i postupanjima u slučaju sumnje na bolest i pravilnom uklanjanju nus proizvoda klanja;
- ✓ radi kontrole biosigurnosnih mjera na farmama svinja sa 10 i više krmača, izvršiće se obilazak istih od strane veterinarske inspekcije, dok će se uložiti dodatni napor da se manjim proizvođačima i onima koji drže svinje samo za sopstvene potrebe ukaže na neophodnost sprovođenja biosigurnosnih mjera;
- ✓ druge nedelje septembra održaće se radionice za veterinare i držace svinja u okviru FAO projekta "Pripremljenost zemalja regiona za afričku kugu svinja";
- ✓ pojačana kontrola prometa preko granice kao i u unutrašnjem prometu;
- ✓ intenziviraće se saradnja sa Direkcijom za lovstvo Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i Lovačkim savezom kako bi se izvršila zajednička procjena rizika u populaciji divljih svinja.

Naime, prema podacima Lovačkog saveza i na osnovu sprovedene procjene populacije divljih svinja kroz IPA 2008 "Podrška u kontroli i iskorjenjivanju bjesnila i klasične kuge svinja u Crnoj Gori", u Crnoj Gori ima oko 4.000 divljih svinja. Iako je jedna od preporuka OIE-a i EK i pojačani izlov divljih svinja, radi smanjenja njihovog broja, u zavisnosti od situacije u svakoj državi, odlučeno je da se za sada ne vrši pojačani izlov niti lov van sezone lova. Prvenstveni razlog je mogućnost širenja virusa iz populacije divljih svinja, čiji gustina varira, ali generalno nije prevelika, a takođe i zbog niskog nivoa biosigurnosnih mjera tokom lova (nepostojanje objekata/prostora) u lovištima za rukovanje sa ulovljenim divljim svinjama. Takođe, samo smanjivanje populacije divljih svinja ne daje rezultate već se moraju hitno preduzimati mjere neškodljivog uklanjanja leševa svinja, upravo zbog otpornosti virusa i moguće infekcije tla.

Tokom septembra izvršiće se dodatna procjena za dalje postupanje u lovištima, s obzirom da sezona lova počinje 1. oktobra.

U ovom periodu, naročito nakon izbijanja bolesti na teritoriji Republike Srbije, već se evidentira veći broj uzoraka koji se dostavljaju u Specijalističku veterinarsku laboratoriju, sa sumnjom na

afričku kugu svinja. Iako su Programom mjera obavezne zdravstvene zaštite životinja u 2019. godini obezbijedena sredstva za ovu bolest za pasivni i aktivni nadzor kod divljih svinja i pasivni nadzor kod domaćih (u slučaju sumnje) u iznosu od 2.994,75 €, nedovoljna su za obezbijedjivanje pojačane kontrole, kako kod domaćih tako i kod divljih svinja.

Kako bi na vrijeme izvršili pripreme za prevenciju i kontrolu ove bolesti i eventualne štete sveli na najmanju moguću mjeru, neophodno je obezbijediti finansijska sredstva za: nabavku potrebnih dijagnostikuma za Specijalističku veterinarsku laboratoriju, za uzorkovanje i postupanje u slučaju sumnje na bolest, naknadu za laboratorijsko ispitivanje, nabavku potrebne opreme i dezinficijensa za sprovođenje mjera, kao i za dalje obuke, pripremu i štampanje informativnog materijala.

Za prevenciju pojave bolesti afričke kuge svinja, potrebno je obezbijediti dodatna finansijska sredstva, prema procjeni iz Tabele 1.

Tabela 1: Procjenjena sredstva za prevenciju bolesti iznose **72.837,75 €** sa PDV-om

opis	procijena: cc.€	sa PDV
nabavku potrebnih dijagnostikuma za Specijalističku veterinarsku laboratoriju	5.000,00	5.350,00
naknadu za laboratorijsko ispitivanje	21.825,00	26.408,25
naknada za uzorkovanje i dostavljanje uzoraka i postupanje u slučaju sumnje na bolest (divlje i domaće svinje)	13.250,00	16.032,50
nabavku potrebne opreme i dezinficijensa za sprovođenje mjera	15.700,00	18.997,00
Dalje obuke, priprema i štampanje informativnog materijala	5.000,00	6.050,00
UKUPNO	60.775,00	72.837,75

Obzirom da afrička kuga svinja spada u grupu naročito opasnih zaraznih bolesti, vlasniku životinje za koju je potvrđeno da je uginula od afričke kuge svinja kao i za usmrćene svinje na zaraženom gazdinstvu, za stvari i sirovine koje su oštećene ili uništene prilikom sprovođenja mjera za suzbijanje bolesti (oprema, hrana za životinje, itd.) pripada pravo na naknadu štete, u skladu sa Zakonom o veterinarstvu („Sl. list CG“, br. 30/12, 48/15, 52/16 i 43/18). Takođe, u slučaju eventualnog izbijanja bolesti neophodna su finansijska sredstva za sprovođenje mjera suzbijanja bolesti (dezinfekcija, neškodljivo uklanjanje, zaštitna oprema i sl.).

U slučaju eventualnog izbijanja bolesti, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove će u saradnji sa Ministarstvom finansija pripremiti detaljnu procjenu troškova neophodnih za kontrolu i suzbijanje bolesti.

Na osnovu Zakona o veterinarstvu, prateći standarde savremene veterinarske epidemiologije, smjernice i standarde Međunarodne organizacije za zdravlje životinja (OIE) i propise Evropske unije, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove i Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja će preduzeti sve dalje potrebne mjere kako bi rizik od pojave ove bolesti na teritoriji Crne Gore bio sveden na najmanju moguću mjeru.